

УДК 351:378

В. В. Олійник,
к. пед. н., докторант, ДВНЗ "Університет менеджменту освіти"

ЗМІСТ ФУНКЦІЙ ТА ЗАВДАНЬ СИСТЕМИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ЯК ОБ'ЄКТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Vladimir V. Oleinik,
Ph.D. in education, doctoral, University Education Management

CONTENTS OF FUNCTIONS AND TASKS OF POSTGRADUATE EDUCATION AS OBJECT PUBLIC ADMINISTRATION

На основі проведеного аналізу показано необхідність переорієнтації досліджуваної системи державного управління не лише на підготовку нових фахівців на післядипломному рівні, але й актуалізувати завдання якісної підготовки до професійної діяльності в нових умовах фахівців у галузі гуманітарних наук, національної культури, що безпосередньо впливатиме як на забезпечення соціально-економічного прогресу, так й на вирішення проблем, пов'язаних з національним відродженням України, формування патріотично налаштованої інтелектуальної, духовної, ділової еліти.

From the above analysis shows the need for a reorientation of the system of public administration, not only in the training of new professionals at postgraduate level, but also to update the task of high-quality training for professional work in the new environment professionals in the humanities, national culture that directly affect both the social and economic progress, and so on solving problems related to national rebirth Ukraine, the formation of patriotic intellectual, spiritual, business elite.

Ключові слова: державне управління, завдання, післядипломна освіта, розвиток, система, формування еліт.

Keywords: public administration, objectives, postgraduate education, the development system, the formation of elites.

Вступ

У вітчизняній системі вищої освіти тривають трансформаційні процеси, що пов'язані з постійною адаптацією до змінних зовнішнього середовища. Поточні зміни в суспільному житті України спричинили структурні зрушення в попиті на освітні послуги і продукти. Зменшення частки молодших вікових груп населення й збільшення частки середніх та старших вікових груп зумовили необхідність вирішення в першу чергу завдань, пов'язаних з освітою останніх, зокрема на післядипломному рівні. Абсолютна більшість випускників вищих навчальних закладів також може вважатися цільовою аудиторією післядипломної освіти. Значною є й роль даної системи у вирішенні проблеми навчання безробітних.

Необхідною умовою ефективності зазначених перетворень є якісна перебудова системи державного управління в освітній сфері, яка передбачає застосування сучасного інструментарію, методів і концепцій державного управління.

Вітчизняна наука державного управління напрацювала значний теоретичний, методологічний, методичний доробок. Різні аспекти державного управління в межах суб'єкт-об'єктної парадигми досліджуються В.Бакуменком, В.Князевим, М.Корецьким, В.Луговим, В.Маліновським, В.Цветковим та ін. Вагомий внесок щодо організаційно-економічних аспектів управління суспільним розвитком та освітою як його складовою здійснений такими науковцями, як Г.Балихіним, Н.Багаутдіновим, В.Бесчастним, В.Гамаюновим, О.Дациєм, В.Дорофійенком, Г.Кологрєєвим, В.Пілюшенком, О.Поважним, В.Сиченком та ін. Проте аналіз досліджуваної проблематики дає змогу стверджувати, що найменш розробленими є підходи щодо розв'язання проблеми, пов'язаної з управлінням розвитком саме післядипломної освіти на державному рівні.

Метою статті є аналіз та уточнення змісту функцій та завдань системи післядипломної освіти як об'єкта державного управління.

Результати

Система управління післядипломною освітою ґрунтується на загальних для освітньої практики соціально-економічних і педагогічних принципах. Проте вона представляє собою відносно відокремлену соціальну систему, особливості якої зумовлена специфічною соціальною місією, змістом завдань, що виконуються, організаційним устроєм, особливостями контингенту, взаємодією з іншими соціальними інститутами.

Аналізуючи соціальні системи, в теорії прийнято виділяти в них чотири підсистеми, за якими закріплено відповідні функції. Підсистеми виконують такі функції стосовно соціальних систем як цілого: адаптації до зовнішніх впливів; колективного цілесюження; відтворення та трансляції взірців; інтеграції системи [6].

Зазначені функції на кожному рівні неперервної освіти мають свої особливості. Так, для системи післядипломної освіти є характерним те, що соціально-відтворювальна функція полягає у забезпеченні потреб суспільства і держави у висококваліфікованих, конкурентноспроможних фахівцях. При цьому функціональна специфіка післядипломної освіти зумовлена тим, що вона надає освітні послуги людям, які за рівнем знань та практичного досвіду представляють собою вершину соціальної цільовідповідності освіти.

Адаптивна функція системи післядипломної освіти полягає у пристосуванні системи до швидкозмінних умов життя та праці, підтримці щодо становлення духовного світу людини, формуванні неконформістських, соціально-перетворюючих позицій особистості. Крім цього, увага має бути зосереджена і на подоланні професійних деформацій фахівців. Професійна деформація особистості – це негативне соціально-психологічне явище, яке має різні поведінкові прояви, що здійснюють деструктивний вплив на процес та результати службової діяльності [3]. Оскільки в системі післядипломної освіти навчаються фахівці із значним

професійним досвідом, то цілком можливо припустити, що він вже піддавався негативним впливам. Комплексна діяльність щодо теоретичного осмислення проблеми професійної деформації, проведення відповідних досліджень, розробка діагностичного інструментарію та змісту корегуючих заходів може мати продуктивне вирішення на післядипломному рівні освіти.

Функції, які виконує у суспільстві післядипломна освіта, можливо розглядати й за соціальними, економічними, культурними ознаками. Соціальні функції післядипломної освіти в основному полягають: у формуванні науково-освітнього потенціалу нації; у гомогенізації суспільства через організовану подальшу соціалізацію людей, які вже мають вищу освіту, прищеплення їм схожих соціальних характеристик, що відповідають пріоритетам розвитку суспільства; у активізації соціальних переміщень людей, зокрема, висхідних, що обумовлене кар'єрним зростанням, й призводить до підвищення престижу, добробуту «вибраного» прошарку, який включає людей з підвищеною соціальною активністю щодо безпосередньої участі у виробленні суспільнозначущих рішень з використанням при цьому великого розмаїття методів на основі професійної приналежності, власного статусу, особистісних якостей.

Економічні функції післядипломної освіти полягають: у формуванні соціально-професійної структури суспільства, адекватній підготовці фахівців вищої кваліфікації на зазначеному освітньому рівні, їх інтегрування у ринкове середовище життєдіяльності з урахуванням вимог сучасного виробництва; у розвитку інноваційної активності спеціалістів, підвищенні їх конкурентоспроможності на ринку праці вищої кваліфікації; у компенсації неузгодженості між вимогами сучасного виробництва й реальним рівнем підготовки фахівців.

Функції післядипломної освіти у сфері культури полягають: в інтелектуальному супроводженні розвитку суспільства, зокрема, на етапі його трансформації; у відтворенні професійного (вищої кваліфікації) типу культури, формуванні певних технологій інтелектуальної діяльності; у сприянні транснаціоналізації освіти, формуванні відповідних орієнтацій фахівців у загальноекономічному просторі тощо.

Характерною ознакою державного управління в освіті є виділення відносно нової її сфери – освіти дорослих. У проекті Закону України «Про освіту дорослих (про освіту впродовж життя)» запропоновано її визначати як цілеспрямований процес розвитку і виховання особистості шляхом реалізації освітніх програм та послуг, здійснення освітньо-інформаційної діяльності в межах та поза межами загальної середньої, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти. У відповідності до зазначеного система післядипломної освіти може розглядатися як діюча у контексті цілей та завдань освіти дорослих, як її підсистема. Під таким кутом зору своєрідність системи післядипломної освіти переважно зумовлена контингентом осіб, що навчаються – дорослих людей з вищою освітою.

Подальший розгляд вказаного аспекту специфіки системи післядипломної освіти потребує визначення таких основоположних понять як дорослість, доросла особистість. Під дорослістю розуміється період у житті людини, що настає після юності і характеризується такими ознаками: хронологічний вік, психофізіологічна та соціальна зрілість; повна цивільно-правова дієздатність; економічна самостійність; залучення у сферу професійної праці. Остання ознака передбачає наявність передуючих й тому може розглядатися як інтегральний критерій дорослості. На наш погляд, поняття «доросла особистість», яке використовується у проекті Закону України «Про освіту дорослих (про освіту впродовж життя)», є дещо вужчим, ніж наведене. З огляду зазначеного зрозуміло, що доросла особистість має права на відповідні умови навчання що враховують її психофізіологічні та соціальні особливості, особливе освітнє середовище, що складає окремий аспект розгляду специфіки державного управління післядипломною освітою [3].

Післядипломна освіта як така система, що організує життєдіяльність людей, їх взаємодію, втілюючи в собі цінності та норми економічної, політичної, правової, моральної й інших сфер життя суспільства, має бути розглянута як соціальний інститут, що виконує функції регулятора поведінки людей, їх соціалізації.

Регулювання поведінки людей, управління людиною обов'язково передбачає наявність ідеалу, системи цінностей, які відображають уявлення щодо суспільно-схвалюваної поведінки, а також системи соціальних норм, обмежень, дотримання яких необхідне для функціонування і розвитку суспільства. Єдність цінностей і норм з орієнтацією на цінності утворює механізм ціннісно-нормативного управління [3]. На сучасному етапі розвитку соціальних систем помітна тенденція до зростання ролі моралі й поступового збільшення сфери застосування морально-етичних методів у державному управлінні. Їх дія спрямована на підтримку й стимулювання позитивної поведінки людини. При цьому значна увага приділяється особистому прикладу морально-етичної поведінки керівника, що у поєднанні з етично доцільною організацією праці колективу сприяє формуванню як моральної стійкості конкретної особистості, так і моральних засад функціонування певного колективу [1]. Застосування зазначених методів в управлінні післядипломною освітою має свої особливості відповідно до моральної природи освіти. Тому при розгляді специфіки державного управління післядипломною освітою дуже важливим уявляється опрацювання його аксіологічного (ціннісного) аспекту.

На теоретичному рівні проблема ціннісного управління освітою вже почала розроблятися, але переважно стосовно шкільної освіти. Під таким управлінням розуміється процес поступового терплячого переосмислення цілей освіти усіма суб'єктами педагогічного процесу з наступним виробленням загальної для всього шкільного колективу духовної культури, що дозволяє педагогам в оцінці своєї діяльності не лише керуватися традиційними критеріями навченості, але й уважно фіксувати етапи особистісного зростання, яке відбувається у міру освоєння ієрархії цінностей [5].

Характерною ознакою освіти взагалі й післядипломної зокрема є наявність у її змісті, формах, методах значного ціннісного потенціалу. У контексті розгляду проблем освіти XXI століття Жак Делор звернув увагу на підвищення, актуалізацію зазначеного потенціалу: «Людство, навіть якщо воно не завжди висловлює це відкрито, потребує ідеалів і цінностей, які ми називаємо моральними. Не має більш шляхетного завдання, яке стоїть перед освітою сьогодні, ніж пробудити у кожного, з урахуванням його традицій, переконань та при повній повазі плюралізму, піднесення духу і думки до усвідомлення універсальності світу, з тим щоб людина в певній мірі перевищила саму себе» [2].

У такому контексті уявляє інтерес позиція значної кількості американських фахівців, що вважають керування освітою окремою прикладною наукою, яка спирається на поняття, ідеї і практику різноманітних дисциплін та на теорію організації й адміністрування загалом, але спочатку визначає, наскільки ці ідеї придатні до унікальної структури цінностей освітніх організацій. Керування освітою набуває ще й статусу «етичної науки» [4].

Справедливості заради, слід зазначити, що саме етичні проблеми є дуже актуальними для суспільного розвитку нашої країни. Отже, ціннісний підхід в державному управлінні післядипломною освітою, на нашу думку, полягає у врахуванні в управлінській діяльності нормативно-ціннісного базису, який вкоренився у свідомості людей та орієнтації на нові цінності, оновлений духовний ідеал. При визначенні необхідності актуалізації проблеми реалізації на практиці зазначеного підходу ми ґрунтуємося на загальновизнаному уявленні про те, що якісний стрибок у суспільному розвитку можливий не тоді, коли виникають нові ідеї, а тоді, коли визрівають нові цінності.

При всій схильності людей до суб'єктивного трактування моралі у суспільстві існують загальноприйняті норми чесності, справедливості, совісності. Їх дотримання вельми немаловажний фактор соціального управління [6].

Спрямованість на певні цінності складає ціннісні орієнтації. В психології під ціннісними орієнтаціями розуміється компонент спрямованості особистості. Це ті матеріальні і духовні цінності, які розробляє і внутрішньо приймає особистість; це внутрішня схильність до сприйняття умов життя і діяльності у їх суб'єктивній значимості. Детермінантами ціннісних орієнтацій людини виступають умови життя, діяльність, а також схильності, здібності, інтереси, потреби особистості.

Особлива увага в теорії управління освітою звертається на дослідження цінностей у розвитку суспільства, оскільки вони займають провідне місце в тому, що стосується виконання соціальними системами функцій щодо збереження та відтворення взірця, так як вони за сутністю не що інше, як уявлення про бажаний тип соціальної системи. Цінності регулюють процеси прийняття суб'єктами дії певних взірців. Основна функція норм вбачається в інтеграції соціальних систем. А самі норми визнані конкретними та спеціалізованими стосовно окремих соціальних функцій і типів соціальних ситуацій. Норми не лише включають елементи ціннісної системи, конкретизовані стосовно відповідних рівнів у структурі соціальної системи, але і містять конкретні способи орієнтації для дії в функціональних та

ситуаційних умовах, специфічних для певних колективів і ролей. На соціальному рівні інституціалізовані ціннісні взірці виступають у вигляді «колективних уявлень», які визначають бажаний тип соціальної системи [6].

Ефективними нормами і законними норми є норми дії. Вони означають стандарти «правильного» співвідношення способів і цілей у даному контексті або ж «правильного» способу функціонування з урахуванням зобов'язуючих цінностей [3].

Викладене доцільно доповнити розглядом позиції Д.Б.Паригіна, який вважає, що будь-яка суспільно-економічна формація характеризується певною системою і навіть ієрархією цінностей. Серед них виділяються санкціоновані та культивовані офіційно, тобто за допомогою застосування розгалуженої системи засобів, які є у розпорядженні держави. Коли йдеться про систему значень, що характеризують особистість як об'єкт соціальних стосунків, то мається на увазі саме зазначена система цінностей [7].

Необхідно вказати на дуже рухливий характер цінностей щодо окремої особистості, суспільства. Основним чинником, що формує найпоширеніші серед загалу ціннісні орієнтири, звичайно виступає суспільство. Кожний історичний час, кожний відмінний етап у розвитку суспільства характеризується своєю системою цінностей, визначається найбільш поширеною їх ієрархією, яка виступає щодо людини як нормативна, з якою вона має співвідносити особистісні цінності.

Проте існує доволі істотний розрив у часі між темпами соціальних, економічних, політичних перетворень і трансформацією масових ціннісних орієнтацій, які у широкого загалу змінюються значно повільніше. При цьому на даний час важливою є відмова людства від ілюзії лінійного прогресу і перехід до усвідомлення історії як послідовності моральних завдань, що постійно ускладнюються. При вирішенні цих завдань, зокрема засобами післядипломної освіти, на нашу думку, потрібне опертя на минуле, що ліпше робити на засадах культурно-історичної педагогіки, яка передає наступним поколінням постійні величини культури і показує їх живу пульсацію за реальних цивілізаційних обставин.

Зміна аксіологічних установлень в суспільній свідомості є об'єктивним процесом, який підкріплюється розвитком економіки. Науковий підхід до реалізації управлінської функції цілепокладання в сфері післядипломної має враховувати реально існуючі у свідомості людей уявлення про матеріальні, соціальні, духовні цінності і традиційні уявлення про ідеал людини. При цьому потрібно мати на увазі, що будь-які економічні і соціальні процеси відбиваються у житті освітньої системи не безпосередньо, а в результаті їх осмислення людьми, через зміни у свідомості людей.

Жодна велика та складна система не зможе вижити, якщо погодження з більшою частиною її нормативних засад не буде мати обов'язкового характеру, тобто якщо до ухвалення не будуть застосовуватися по ситуації відповідні негативні санкції. Такі санкції попереджують порушення вже тим, що «нагадують» про обов'язки і потенційне покарання для порушників. Соціально організоване і кероване застосування негативних санкцій, погроза їх застосувати у відповідних випадках, складає функцію примусу [6].

Заперечення норм призводить до аномії, яка зазвичай виникає у нестабільних суспільствах, спільнотах або групах. Це явище фіксує відсутність чіткої моральної регуляції поведінки людей. Одна з основних причин аномії – втрата соціальними інститутами, які опосередковують взаємодію індивіда і держави, певних нормативних функцій. Таким соціальним інститутом може виступати післядипломна освіта.

З огляду на вказане потрібно зазначити, що нормативність є важливою управлінською проблемою, особливо в умовах суспільної трансформації, а нормативне забезпечення виступає різновидом санкції держави і виконує функцію управління. Тому можливо стверджувати, що забезпечення нормовідповідності як з точки зору розробки нормативів, так і з точки зору їх дотримання в системі післядипломної освіти становить провідне завдання державного управління зазначеною сферою.

Слід вказати, що існуючі нормативи в системі післядипломної освіти не у повному обсязі відповідають сучасним реаліям. Вони не мають чітко вираженої орієнтації на суспільні ідеали й пріоритети розвитку держави, тобто сучасне нормативне управління післядипломною освітою не може бути визнане соціально-адекватним. Це стосується ґрунтовних нормативних документів, наприклад, у Національній доктрині розвитку України у XXI столітті, де, зокрема, відсутнє нормативне уявлення про діяльність післядипломної освіти як специфічної підсистеми неперервної освіти. З урахуванням існуючого стану нормативного забезпечення функціонування зазначеної системи в Україні потрібно вказати на те, що воно не в змозі повною мірою через встановлення «зверху» певних показників відобразити специфіку самого об'єкта управління та особливості локальної ситуації. Це призводить до недооцінки цілісної природи об'єкта й не дозволяє закласти у норматив показники, що вичерпно характеризують його стан як діючого у специфічних умовах.

У нормативному забезпеченні післядипломної освіти особливу роль виконують стратегічні нормативи як головний інструмент державного управління, функціонування якого ґрунтується на всьому обсязі нормативної бази, починаючи від основного законодавчого документу держави – Конституції України. З огляду на специфічність післядипломної освіти, яка значним чином зумовлена дією духовних факторів суспільного життя (менталітет нації, традиції, культурні надбання) нормативність у стратегічному плані є не лише правовим уособленням освітніх потреб і можливостей соціальної системи, відтворенням її стану та рівня розвитку. У зв'язку з цим виникає управлінська проблема, що полягає у формуванні змісту навчання на зазначеному рівні, відборі й оцінюванні нормативної інформації, якою має володіти керівник, фахівець системи та особистість, що отримує післядипломну підготовку.

У зазначеному контексті тактичні питання в діяльності керівництва мають розглядатися під кутом зору впорядкування інформаційного процесу, оцінювання можливостей споживача до прийняття інформації різного змісту, до відбору такої її частини, що сприятиме не лише засвоєнню науково-пізнавального, професійного, загальнокультурного змісту, а матиме, що дуже важливо, й певний виховний потенціал для дорослої людини, спрямований не лише на реалізацію соціальних потреб, а й соціальних ідеалів, зокрема, національної ідеї, ідеалів державотворення, громадянського служіння.

Висновок.

Враховуючи вищезазначене, необхідно активно розпочати переорієнтацію діяльності системи не лише на підготовку нових фахівців (когнітологів, алгоритмізаторів, фахівців з інформаційної діяльності, новітніх виробничих технологій, менеджменту, маркетингу, інформаційного ринку) на післядипломному рівні, але й актуалізувати завдання якісної підготовки до професійної діяльності в нових умовах фахівців у галузі гуманітарних наук, національної культури, що безпосередньо впливатиме як на забезпечення соціально-економічного прогресу, так й на вирішення проблем, пов'язаних з національним відродженням народу України.

Іншим вельми істотним завданням системи післядипломної освіти вважаємо формування патріотично налаштованої національної еліти – інтелектуальної, духовної, ділової.

Література

1. Бурга В.В. Соціально-адекватний менеджмент: Монографія. / В.В. Бурга. – К.: Інститут соціології НАН України, 2000. – 379 с.
2. Жак Делор. Образование для XX века. Образование: необходимая утопия / Жак Делор. // Педагогика. – 1998. – № 5. – С. 3-16.
3. Семиченко В.А. Психологічні аспекти професійної підготовки і післядипломної освіти педагогічних кадрів / В.А. Семиченко // Післядипломна освіта в Україні. –2001. – № 1. – С. 54-57.
4. Серджіовані Т. Керування освітою і шкільне врядування / Серджіовані Т., М.Барлінгейм, Ф.Куиз, П.Тарстон; Пер. з англ. О.Щур. – Львів: Літопис, 2002. – 440 с.
5. Сиченко В.В. Механізми регулювання системи освіти: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія / В.В. Сиченко. – Донецьк : Юго-Восток, 2010. – 400 с.
6. Парсонс Т. О социальных системах / Парсонс Т. [Под ред. В.Ф.Чесноковой, С.А.Белановской.] – М.: Академический проект, 2002. – 832 с.

7. Парыгин Б.Д. Социальная психология: Учебное пособие. / Б.Д. Парыгин – СПб.: СПГУП, 2003. – 616 с.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2012 р.

